

доц. д-р БОЙКА БРЕЗОВА

Дипломиран експерт-счетоводител,
Регистриран одитор
Катедра „Счетоводство и анализ”, УНСС

Бойка Николова Брезова е преподавател към катедра „Счетоводство и анализ” в УНСС, София, доцент и д-р по икономика. Дипломиран експерт-счетоводител и член на Института на дипломираните експерт-счетоводители (ИДЕС) е от 1999 г., регистриран одитор. През 2001 г. е сертифицирана за лектор по Международни счетоводни стандарти от проект „Капиталови пазари” към Американската асоциация за международно развитие.

От началото на 2014 г. е председател на изпитната комисия по счетоводство за кандидати за дипломирани експерт-счетоводители към ИДЕС.

Автор е на над 100 публикации на счетоводни теми, повечето в областта на финансовите инструменти, и коментари на МСС/МСФО.

Издава е самостоятелни книги „Отчитане на хеджиране чрез деривативи” (2004 г.) и „Подходи и модели на счетоводно третиране на лизинга” (2012 г.). Водила е рубрики за финансови инструменти и за промените в МСС/МСФО в няколко периодични счетоводни издания.

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА ПРОГРАМИ С ОПРЕДЕЛЕНИ ДОХОДИ СЪГЛАСНО НАЦИОНАЛНИТЕ СЧЕТОВОДНИ СТАНДАРТИ

Резюме

Счетоводното отчитане на различните видове възнаграждения на персонала за предприятията, прилагащи Националните счетоводни стандарти (НСС), е регламентирано в СС 19 – Доходи на персонала. Една от категориите възнаграждения на персонала според стандарта е доходи след напускане. Целта на настоящата публикация е да се очертае методологията и методиката на счетоводното отчитане на програми с определени доходи, което се характеризира с немалка степен на трудност. Предприятията трябва да изградят адекватна система на текущо отчитане на възнагражденията на персонала по програмите с определени доходи, така че да се представи достоверно техният ефект във финансовите отчети.

Assoc. Prof. Boyka Brezoeva, PhD

Certified Public Accountant

Registered Auditor

Accounting and Analysis Department, UNWE

ACCOUNTING TREATMENT OF DEFINED BENEFIT PLANS UNDER NAS

Summary

Accounting for distinct types of employee benefits of companies applying the National Accounting Standards (NASs) is prescribed in AS 19 – Personnel Benefits. According to the standard, one of the employee benefit categories is the post-employment benefits. The aim of this publication is to outline the methodology and techniques of accounting for the defined benefit plans which has a considerable degree of complexity. Companies have to build up an adequate bookkeeping system for employees' benefits under defined benefit plans, so to reliably present their effects on their financial statements.

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА ПРОГРАМИ С ОПРЕДЕЛЕНИ ДОХОДИ СЪГЛАСНО НАЦИОНАЛНИТЕ СЧЕТОВОДНИ СТАНДАРТИ

Счетоводното отчитане на различните видове възнаграждения на персонала за предприятията, прилагащи Националните счетоводни стандарти (НСС), е регламентирано в СС 19 – Доходи на персонала¹. Под „персонал“ по смисъла на СС 19 следва да се разбира всички лица, които работят в предприятието не само по трудови договори, но и по договори за управление и контрол, граждански договори и пр.

Една от категориите възнаграждения на персонала според стандарта са доходите след напускане. Целта на настоящата студия е да се очертае методологията и методиката на счетоводното отчитане на програми с определени доходи, което се характеризира с немалка степен на трудност, въпреки че в СС 19 не бяха направени промени с Постановление № 394 на МС от 30 декември 2015 г.

1. ВИДОВЕ ДОХОДИ СЛЕД НАПУСКАНЕ

Доходите, предоставяни на персонала след прекратяване на трудовото или служебното правоотношение („доходи след напускане“), могат да бъдат: (а) пенсии; (б) медицинско обслужване; (в) други доходи, като например еднократно изплащани суми при пенсиониране по чл. 222, ал. 3 от КТ.

Според това кой носи инвестиционния риск, пенсионните схеми следва да бъдат разграничени на два вида²:

- (а) програми (планове) с определени вноски;
- (б) програми с определени доходи.

При програмите с определени вноски предприятието работодателя прави фиксирани вноски в пенсионен фонд, но не носи законово или конструктивно задължение да извършва доплащания, ако фондът няма достатъчно активи за изплащане на всички полагащи се пенсионни доходи. Не се гарантира окончателният размер на пенсионния доход, който ще получат участниците в програмата. С такъв характер са пенсионните фондове при нашата осигурителна система (ДОО и доброволните пенсионни фондове).

1 СС 19 – Доходи на персонала е разработен въз основа на старата версия на МСС 19 *Доходи на наети лица* (в сила до 01.01.2005 г.). Понятието „доходи“, заимствано от МСС 19, следва да се разбира като „възнаграждения“.

2 СС 19, т. 8.

При програми с определени доходи първо се определят доходите, които ще получи лицето при пенсиониране, а след това по обратния ред се определя размерът на сегашните вноски във фонда. Работодателят прави вноски във фонда, а при недостиг на натрупани активи във фонда прави допълнителни вноски; при излишък на активи те се възстановят на работодателя чрез намаляване на бъдещите вноски или чрез връщане на средства. Следователно статистическият актюерски риск и инвестиционен риск се носи от предприятието работодател.

Използват се актюерски предположения за оценка на разхода и задължението, дисконтирани с използване на *кредитния метод на прогнозираните единици*. По своята същност задължението за изплащане на определени доходи е дългосрочна провизия, тъй като размерът му не се знае предварително, а се определя най-често като процент от последната заплата или от средната заплата за последните няколко години преди пенсиониране на лицата, участващи в програмата. При програмите с определени доходи се определя също и справедливата стойност на активите по програмата (ако има активи по програмата, които се държат от пенсионния фонд като средство за финансиране на плащанията от програмата за пенсионни доходи) отчитат се актюерски печалби и загуби за размера на задължението.

Програмите с определени доходи могат да възникват по отношение на пенсионни схеми, при които работодателят поема изцяло инвестиционния риск, тъй като той трябва да покрие недостига на средства във фонда, за да се осигурят необходимите средства за изплащане на обещания размер на пенсията на съответните лица.³ Предприятието работодател носи също и актюерския риск – че доходите ще струват повече от очакваното.

В българската пенсионно-осигурителна система не се срещат схеми с определени доходи – те не са възприети поради по-силно рисковия им характер за предприятията работодатели. Всички пенсионни фондове и от трите стълба – ДОО, универсалните фондове, професионалните фондове, доброволните пенсионни фондове и доброволните фондове по професионални схеми са от вида „програми с определени вноски”.⁴ Затова моделът на счетоводно отчитане на програми с определени доходи поначало намира приложение по отношение на еднократно изплащани суми при пенсиониране съгласно изискванията на чл. 222, ал. 3 от Кодекса на труда (т. 3.3 по-

3 Недостатък на този вид осигуряване е и по-трудното прехвърляне на средствата на лицето тогава, когато реши да смени компанията, в която работи. Вж. Милев, Ж. Рисковете пред осигурените лица в универсални пенсионни фондове – предизвикателства и решения /д-р Жеко Николаев Милев/, Издателски комплекс – УНСС, С., 2014, с. 22.

4 Милев, Ж., цит. труд, с. 27. Пенсионно-осигурителната система в България е изградена на базата на класическия тристълбов модел – първи стълб, функциониращ на разходно-покривен принцип в рамките на ДОО, втори стълб – допълнително задължително пенсионно осигуряване, и трети стълб – допълнително доброволно пенсионно осигуряване, осъществявани на капиталово-натрупващ принцип.

долу). Независимо от това в настоящата публикация разглеждаме модела за отчитане на програми с определени доходи и в пълния му вариант, тъй като в СС 19 – Доходи на персонала се съдържат съответните постановки.

Различията между двата вида програми (планове) с определени доходи са систематизирани в таблицата по-долу.

Табл. 1

Програми с определени вноски	Програми с определени доходи
<ul style="list-style-type: none"> • Предприятието работодател прави фиксирани вноски в пенсионен фонд, но не носи законово или конструктивно задължение да извършва доплащания, ако фондът няма достатъчно активи за изплащане на всички полагащи се пенсионни доходи. • Не се гарантира окончателният размер на пенсионния доход, който ще получат лицата. • Инвестиционният и актюерски риск се понася от участниците в програмата. 	<ul style="list-style-type: none"> • Определение: всички групи програми, различни от програмите с определени вноски. <p>Най-напред се определят доходите, които ще получи служителът при пенсиониране, а след това по обратния ред се определя размерът на сегашните вноски във фонда.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Работодателят прави вноски във фонда; при недостиг на натрупани активи във фонда прави допълнителни вноски; при излишък на активи те се възстановяват на работодателя чрез намаляване на бъдещите вноски или чрез възвръщане на средствата. • Инвестиционният и актюерски риск се понася от предприятието работодател.
Счетоводно отчитане	Счетоводно отчитане
<p>Признава се разход и задължение в периода за дължимите вноски срещу положения труд от персонала през този период.</p> <p>Ако задължението е дългосрочно (което е по-рядко), сумата се дисконтира.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Използват се актюерски предположения за оценка на разхода и задължението (дисконтирани с използване на кредитния метод на прогнозираните единици). • Определя се справедливата стойност на активите по плана. • Отчитат се актюерски печалби и загуби.

2. КРЕДИТЕН МЕТОД НА ПРОГНОЗИРАНИТЕ ЕДИНИЦИ

При кредитния метод на прогнозираните единици, използван при програмите с определени доходи, всеки период от стажа на участниците в програмата се разглежда като пораздащ допълнителна единица право на доходи. Всяка единица се оценява поотделно, за да се определи окончателното задължение за изплащане на определени доходи⁵.

Например, ако задължението за дефинирани доходи към определен служител се изразява в изплащането на еднократна сума при пенсиониране в размер на 6 месечни заплати от последната година преди пенсиониране при отработен трудов стаж общо 10 години и се предвижда, че крайната месечна заплата ще бъде 1 200 лв. (което означава, че лицето ще получи общо 7 200 лв. = 1 200 лв. x 6), то всяка година, докато лицето работи, предприятието следва да начислява по 720 лв. (на недисконтирана база), докато в края на 10-ата година задължението достигне 7 200 лв.

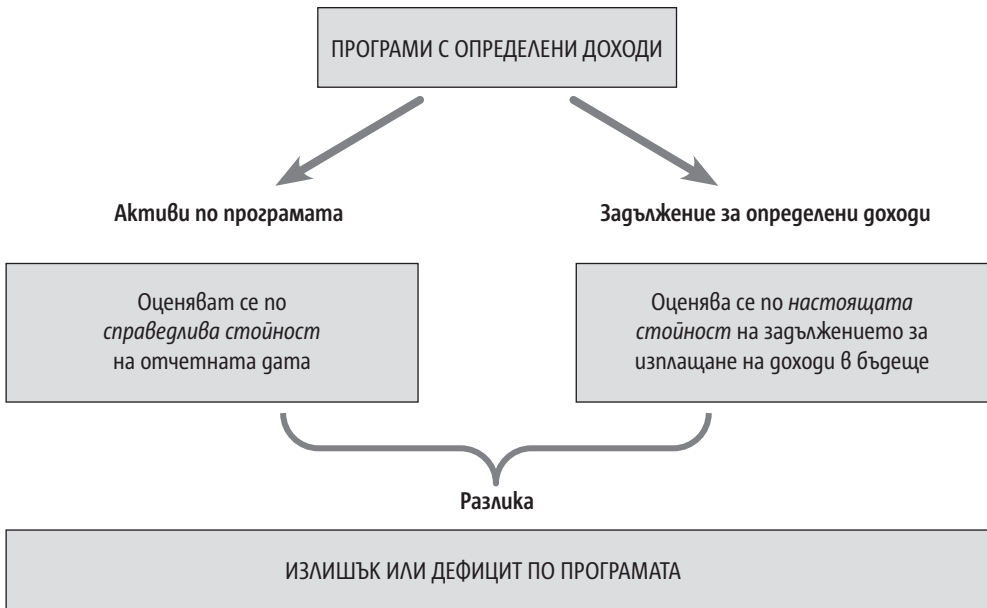
Този пример е твърде опростен с цел да се илюстрира смисълът на кредитния метод на прогнозираните единици. В действителност задължението се признава в размер на настоящата му стойност, като се използва подходящ дисконтов процент, определен от актюер. За актюерската оценка на задължението се изисква използването на редица предположения, които могат да се разграничат на два вида: демографски и финансови. По своята същност актюерските предположения са най-добрата оценка на променливите параметри, които се използват за определяне на окончателните разходи на предприятието за предоставяне на доходи след напускане. Към демографските предположения се отнасят например смъртност, текучество и възраст при пенсиониране, а към финансовите предположения – норми на дисконтиране (дисконтови проценти), крайна заплата и ниво на доходи.

3. ОТЧИТАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПРОГРАМИ С ОПРЕДЕЛЕНИ ДОХОДИ

В пълния си вариант програмите с определени доходи се състоят от два основни компонента:

- а) активи по програмата; и
- б) задължение за изплащане на определени доходи.

Активите по програмата са всички активи (внесени парични средства от предприятието работодател, които са инвестирани от фонда в депозити, ценни книжа и др. доходоносни инструменти), които се държат от пенсионен фонд и които ще се използват в бъдеще единствено за изплащане на доходи на участниците в програмата. Ако стойността на активите по програмата е по-голяма от тази на задължението за изплащане на дефинирани доходи, е налице излишък (нетен актив, който обаче е предмет на ограничение, вж. по-долу в т. 3.1 „таван на актива”), което означава, че фондът разполага с достатъчно средства за изплащане на пенсионни доходи на участниците в програмата; в обратния случай е налице дефицит по програмата (нетен пасив), което означава, че средствата по програмата не са достатъчни за изплащане на обещаните пенсионни доходи (фиг. 1).

Фигура 1. Излишък или дефицит по програми с определени доходи

Активите по програмата и задължението за определени доходи се отчитат текущо, като се използват две отделни сметки.

В СС 19 няма изрично изискване да се прави актюерска оценка всяка година, но предприятието работодател трябва да определи настоящата стойност на задължението за определени доходи и на справедливата стойност на активите по програмата. Това трябва да се прави достатъчно редовно, така че признатите във финансовия отчет стойности да не се различават съществено от стойностите, които биха били определени към отчетната дата. При променлива икономическа среда се налагат по-чести оценки, най-малкото веднъж годишно.

Активите по програма с определени доходи се оценяват по справедлива стойност, която обикновено е тяхната пазарна стойност. Справедливата стойност може да бъде определена и чрез дисконтиране на очакваните бъдещи парични потоци.

3.1. Представяне в баланса

Стойността на актива (пасива) по програми с определени доходи, който се посочва в баланса, се определя, както следва⁶:

- настояща стойност на задължението за определени доходи;

⁶ СС 19, т. 14.1.

- плюс непризнати актюерски печалби (или минус непризнати актюерски загуби);
- минус непризнати разходи за минал трудов стаж;⁷
- минус справедлива стойност на активите по програмата.

Ако резултатът от горната схема е положителна величина, е налице пасив (задължение) и той се отчита и представя изцяло в баланса.

Ако резултатната величина е отрицателна, е налице актив, който се подлага на проверка за възстановимост. Признатият актив е по-малката стойност от (а) отрицателната величина, изчислена по схемата по-горе, и (б) нетната обща сума от (i) непризнатите актюерски загуби и разходите за минал трудов стаж и (ii) настоящата стойност на всички икономически изгоди във вид на възстановявания по програмата или намаления на бъдещите вноски на работодателя по програмата.⁸ Следователно по отношение на актива е налице ограничение, наричано още „таван на актива”.

3.2. Представяне в отчета за приходите и разходите

Размерът на разхода (или прихода) по програми с определени доходи, който се представя в отчета за приходите и разходите, се определя от редица фактори. Това е нетната стойност, съставена от следните елементи⁹:

- разходи за текущия трудов стаж;
- разходи за лихви;
- очаквана възвръщаемост от активите по програмата (ако има таква);
- актюерски печалби и загуби, доколкото са признати;
- разходи за минал трудов стаж, доколкото се изисква да се признаят съгласно СС 19;
- ефект от съкращения или уреждания.

Разходите за текущия трудов стаж са увеличението на настоящата стойност на задължението за изплащане на определени доходи, произтичащо от трудовия стаж на персонала за текущия период.

Възвръщаемостта на активите по програмата са лихви, дивиденди или други приходи, произтичащи от активите по програмата, заедно с реализирани и нереализирани печалби или загуби от тях, намалени с всички разходи по управление на програмата и с всички платими по програмата данъци.

Разликата между очакваната възвръщаемост и фактичката въз-

⁷ Непризнатите актюерски печалби и неамортизираните разходи за минал трудов стаж се отчитат по сметки за разсрочен приход (гр. 75), а непризнатите актюерски загуби по сметка за разсрочен разход (гр. 65).

⁸ СС 19, т. 14.3.

⁹ СС 19, т. 15.

върщаемост (доходност) от активите на програмата е актюерска печалба или загуба. Очакваната възвърщаемост се определя на базата на пазарните очаквания в началото на периода по отношение на доходността в течение на целия срок на свързаното задължение. Тази възвърщаемост е много субективно предположение и дадено увеличение на доходността може да породни разход от актюерски загуби, който може да не бъде признат, когато предприятието използва коридорния подход.

Актюерски печалби и загуби, доколкото са признати. В пенсионния разход (разхода за определени доходи) могат да настъпят промени, породени от внезапни и големи изменения в очакваното задължение за доходи при промени в актюерските предположения или поради наложени от опита корекции – когато фактическият опит се различава от очаквания опит. Тази печалба или загуба включва амортизация на непризната нетна печалба или загуба от предишни периоди.

Актюерските печалби представляват неочаквани намаления в размера на задължението за определени доходи, а актюерските загуби – неочаквани увеличения на задължението. Те се натрупват през отделните години и могат да се отчитат като непризнати печалби и загуби. Когато част от тях се признаят, се отчитат като елемент на разхода за пенсии.

Амортизация на непризнати разходи за минал трудов стаж. Измененията в програмата за определени доходи (включително при въвеждане на такава програма) често включват клаузи за увеличаване на доходите (в редки случаи за намаление на доходите) за положения труд от персонала през предишни години. Тъй като измененията в програмата се предоставят с очакването, че работодателят ще реализира икономически изгоди през бъдещи периоди, разходите (разходите за минал трудов стаж) за осигуряването на тези доходи с обратна сила, според СС 19, се разпределят към разхода за определени доходи в бъдеще, по-конкретно към оставащия трудов стаж на съответните служители.

3.3. Еднократно изплащани суми при пенсиониране

Към програмите с определени доходи се отнасят и еднократно изплащаните суми на персонала на предприятието при пенсиониране, за които има законово изискване у нас. Съгласно чл. 222, ал. 3 от Кодекса на труда работодателят трябва да изплаща еднократни обезщетения при пенсионирането на служителите в размер на brutните им трудови възнаграждения за срок от 2 месеца, а ако лицето е работило при същия работодател през последните 10 години от трудовия си стаж – обезщетението е в размер на brutното му трудово възнаграждение за срок от 6 месеца. Според СС 19 – Доходи на персонала това задължение на предприятието като дългосрочно задължение за изплащане на определени доходи при

напускане се определя също по *кредитния метод на прогнозираните единици*.

Счетоводното отчитане на задължението за такива доходи се извършва по модела за отчитане на програми с определени доходи, макар и в по-съкратен вариант поради липсата на активи по програмата, които да са инвестирани и да се налага да се оценяват по справедлива стойност, да се приспадат от задължението за изплащане на определени доходи и да се определя излишък или недостиг по програмата.

4. АКТЮЕРСКИ ПЕЧАЛБИ И ЗАГУБИ

Актьорските печалби и загуби представляват измененията в настоящата стойност на задължението за изплащане на определени доходи и в справедливата стойност на активите по програмата в резултат на произтеклите от опита и действителността корекции, както и от промените в актьорските предположения. Причините за тях по-конкретно може да са следните:

- неочаквано високи или ниски норми на текучество на служителите;
- по-ранно пенсиониране или смъртност;
- увеличение на бъдещите заплати;
- промени в дисконтовите проценти;
- различия между фактичката и очаквана възвръщаемост от активите по програмата (ако има такива активи).

Актьорските предположения трябва да са непредубедени (да не са прибързани или консервативни) и взаимно съвместими (да отразяват икономическите зависимости между факторите инфлация, темп на повишаване на заплатите, възвръщаемост от активите по програмата и дисконтов процент¹⁰).

4.1. Дисконтов процент

Дисконтовият процент и другите финансови предположения следва да се определят в номинално изражение, освен когато оценките в реално изражение (коригирани с инфлацията) са по-надеждни¹¹.

В СС 19 обаче няма уточнение как да се определя дисконтовият процент („коэффициент на дисконтиран“) за задължението за изплащане на определени доходи, а само се съдържа изискването той да отразява стойността на парите във времето съобразно момента на плащане на доходи-

¹⁰ СС 19, т. 19.1.

¹¹ СС 19, т. 19.3.

те¹². Затова се ползват насоките в МСС. Според МСС 19 той трябва да се определи в съответствие с пазарната доходност към отчетната дата на първокачествените корпоративни облигации, а ако в страната няма силно развит пазар на такива облигации, да се използва пазарната доходност на държавните облигации. Валутата и срокът до падежа на корпоративните или държавните облигации трябва да бъдат същите, както по отношение на задължението за изплащане на определени доходи.

4.2. Определяне на актюерските печалби и загуби

По отношение на задължението за изплащане на определени доходи актюерските печалби и загуби се определят по следния начин (сумата в скоби е по дебита на сметката за задължението, а останалите са по кредита):

Настояща стойност на задължението в началото на периода	xx	Нагрупани доходи, заработени от минали и настоящи служители в резултат на положен труд до момента, които са платими в бъдеще
Разходи за текущия трудов стаж	xx	Допълнителни доходи, заработени от служителите в резултат на положен труд през текущия период. Оценяват се от квалифициран актюер – влияят се от ниво на смъртност, бъдещи заплати и пр.
Разходи за лихви	xx	Увеличение на настоящата стойност на бъдещото задължение през текущия период (амортизация на разликата между настоящата стойност на задължението и brutния му размер). Възникват, защото пенсионните доходи на служителите са с една година по-близо до момента, когато ще бъдат платени
Платени доходи (суми)	(xx)	Сумите, платени от програмата (фонда) през текущия период, които намаляват бъдещото задължение по програмата
Актюерска (печалба)/загуба	x/(x)	Балансиращо число (сума за равнение)
Настояща стойност на задължението в края на периода	xx	

Актюерските печалби и загуби по отношение на активите по програмата, ако има такива, се определят по следния начин:

Справедлива стойност в началото на периода	xx	Оценяването по пазарни цени следва да се прави редовно
--	----	--

12 СС 19, т. 19.2, буква „б“.

Очаквана възвръщаемост	xx	Очаквано увеличение в справедливата стойност на активите на програмата през периода
Направени вноски	xx	Внесени суми по програмата от работодателя и служителите
Платени доходи (суми)	(xx)	Сумите, платени от програмата (фонда) през текущия период, които намаляват активите по програмата
Актьорска (печалба)/загуба	x/(x)	Балансиращо число (сума за равнение)
Справедлива стойност в края на периода	xx	

4.3. Признаване на актьорски печалби и загуби

Според СС 19 актьорските печалби и загуби следва да се третират по един от следните методи по избор от страна на предприятието:

а) непризнаване на актьорските печалби и загуби, ако са в рамките на „коридор” и отсрочено признаване (амортизиране) на тези извън коридора в текущия финансов резултат („коридорен подход”)¹³;

б) ускорен метод на признаване, включително признаване изцяло на всички актьорски печалби и загуби в текущия финансов резултат¹⁴.

Избраният метод е част от счетоводната политика на предприятието и следва да се прилага последователно всеки отчетен период. Оповестява се съгласно т. 20.5 на СС 19.

При коридорния подход предприятието следва да признае частта от актьорските печалби и загуби като приход или разход, ако сумата на нетните кумулативни непризнати актьорски печалби и загуби в края на предходния отчетен период (което е същото както в началото на текущия отчетен период) превишава по-голямата стойност от: 10% от настоящата стойност на задължението за изплащане на определени доходи в началото на годината и 10% от справедливата стойност на активите по програмата на същата дата. Излишъкът, определен по горния начин (сумата извън коридора), след това се разделя на очаквания осреднен оставащ трудов стаж на лицата по програмата.

Според СС 19 обаче предприятието може да прилага всеки друг метод, който има за резултат **по-ускорено признаване** на актьорските печалби и загуби, доколкото той се прилага последователно. Това включва и възможността предприятието да признава актьорските печалби и загуби в пълен размер в текущия финансов резултат или да се прилага вариант на коридорния подход, при който сумата извън коридора се амортизира за по-

¹³ СС 19, т. 14.4-14.5.

¹⁴ СС 19, т. 14.6.

кратък срок, а не за оставащия среден срок на трудовия стаж на персонала по програмата.

Предимството на коридорния подход е, че в дългосрочен период актюерските печалби и загуби може да се компенсират взаимно. Затова със стандарта се разрешава предприятието да отсрочва една умерена сума на актюерските печалби или загуби, като само част от тях, които са извън „коридора”, да се признават в текущия финансов резултат. По този начин счетоводният финансов резултат на предприятието не се влияе толкова от промените в актюерските предположения или от наложените от опита корекции. Непризнатите (отсрочени) актюерски печалби и загуби са част от задължението за изплащане на определени доходи.

4.4. Третиране на актюерски печалби и загуби при коридорния подход

Както беше посочено, при коридорния подход актюерските печалби и загуби се признават, когато кумулативната (натрупаната) им стойност към началото на отчетния период превишава „коридора”. Коридорът е 10% от по-високата стойност:

а) настоящата стойност на задължението за изплащане на определени доходи;

б) справедливата стойност на активите на програмата.

Нетните кумулативни (непризнати) актюерски печалби и загуби към началото на периода, превишаващи коридора, се амортизират по линейния метод през оставащия осреднен срок на трудовия стаж на персонала, участващ в програмата.

Пример 1. По отношение на предприятие работодател разполагаме със следните данни (в лв.):

Показатели	01.01.2014 г.	01.01.2015 г.	01.01.2016 г.
Настояща стойност на задължението за изплащане на определени доходи	2 100 000	2 600 000	2 900 000
Справедлива стойност на активите по програмата	2 600 000	2 800 000	2 700 000
Непризната актюерска нетна загуба	0	400 000	300 000

Оставащият среден срок на трудовия стаж на персонала е 5,5 години. Като се използва коридорният подход, определянето на признатата загуба е, както следва:

Показатели	2014 г.	2015 г.	2016 г.
1. Настояща стойност на задължението за изплащане на определени доходи в началото на годината	2 100 000	2 600 000	2 900 000
2. Справедлива стойност на активите на програмата в началото на годината	2 600 000	2 800 000	2 700 000
3. Коридор (10% от по-високата стойност от р.1 и р.2)	260 000	280 000	290 000
4. Натрупана непризната актюерска нетна загуба	-	400 000	678 182 ^{б)}
5. Призната загуба за текущия период	-	21 818 ^{а)}	70 579 ^{б)}

а) $400\,000 - 280\,000 = 120\,000$ лв.; $120\,000 : 5,5 = 21\,818$ лв.

б) $400\,000 - 21\,818 + 300\,000 = 678\,182$ лв. ; $678\,182 - 290\,000 = 388\,182$ лв.;
 $388\,182 : 5,5 = 70\,579$ лв.

Както се вижда от данните, признатата загуба през 2015 г. е в размер на 21 818 лв., което е малко в сравнение с общата загуба от 400 000 лв. Това означава, че коридорният подход намалява ефекта от тези печалби и загуби върху разхода за пенсии. Рационалното в този подход е, че печалбите и загубите произтичат от подобряване на предвижданите оценки, както и в реалните промени в икономическата стойност и с течение на времето някои от тях ще се компенсират. Поради тази причина е приемливо актюерските печалби и загуби да не се признават изцяло като елемент на пенсионния разход за периода на възникването им.¹⁵

Когато няма активи по програмата, коридорът се определя в размер на 10% от настоящата стойност на задължението за изплащане на определени доходи към началото на отчетната година.

Пример 2. По отношение на предприятие, което има програма с определени доходи, представляваща еднократно изплащани суми при пенсиониране на служители, са известни следните данни:

	01.01.2016 г.	01.01.2017 г.
Настояща стойност на задължението за определени доходи	180 000	192 000
Натрупана непризната нетна актюерска печалба	32 000	52 000
Оставащ среден трудов стаж на персонала по програмата	10 години	10 години

Предприятието е решило да прилага коридорния подход за признаване на актюерските печалби или загуби. То трябва да признае частта от нетната актюерска печалба или загуба, превишаваща 10% от задължението за определени доходи.

¹⁵ Kieso, Donald E., Jerry J. Weigandt, Terry D. Warfield, Intermediate Accounting, Wiley, Eleventh Edition, 2004, p. 1035.

Непризнатата актюерска печалба в началото на 2016 г. е 32 000 лв. Ограничението на коридора е 10% от 180 000 лв. или 18 000 лв. (180 000 x 10%). Сумата извън коридора е 14 000 лв. (32 000 – 18 000), която, разделена на 10 години, прави 1 400 лв. актюерска печалба, която се признава за 2016 г.

4.5. Текущо отчитане

Текущото счетоводно отчитане при коридорния подход по отношение на актюерските загуби е следното:

- Актюерската загуба се отчита по кредита на сметката на задължението за изплащане на определени доходи (гр. 42) срещу дебитиране на сметката за непризнатата актюерска загуба (гр. 65 за разсрочен разход за бъдещи периоди).
- Частта от актюерската загуба, която трябва да се признае като текущ разход (определена с използване на коридорния подход), се прехвърля от сметката за непризнатата актюерска загуба, която се кредитира, срещу дебитиране на сметката за разхода за пенсионни доходи.
- Актюерската печалба се отчита съответно по дебитанасметката за задължението срещу кредитиране на сметка за разсрочен приход (гр. 75), а частта от нея, която се отчита като текущ приход, се отписва и отчита по сметка за текущ приход (гр. 70) (или се намалява разходът за пенсионни доходи според възприетата счетоводна политика, което по-рядко се среща в нашата практика).

4.6. Представяне във финансовия отчет

Представянето на програми с определени доходи във финансовия отчет с използване на коридорния подход се илюстрира със следващия пример.

Пример 3. Предприятие прилага програма за изплащане на определени доходи – еднократно изплащани суми при пенсиониране на своите служители. Налична е следната информация:

	31.12.2015 г.	31.12.2016 г.
Настояща стойност на задължението за изплащане на определени доходи	20 000	28 000
Разходи за текущия трудов стаж		3 000
Платени доходи		2 400
Непризнати кумулативни актюерски загуби към 01.01.2016 г.	4 000	
Дисконтов процент 01.01.2016 г.	10%	10%
Оставащ среден срок на трудовия стаж	5 г.	5 г.

Предприятието използва коридорния подход за признаване на актюерските печалби или загуби. Като се използват горните данни, представянето във финансовия отчет за 2016 г. е следното:

(1) Определяне на актюерската печалба или загуба

Задължение за изплащане на определени доходи към 01.01.2016 г.	20 000
Разходи за лихви (20 000 × 10%)	2 000
Разходи за текущия трудов стаж	3 000
Платени доходи	(2 400)
Актюерска (печалба)/загуба	5 400*
Задължение за изплащане на определени доходи към 31.12.2016 г.	28 000

*Определя се като разлика (балансиращо число), както следва: 28 000 – (20 000 + 2 000 + 3 000 – 2 400) = 28 000 – 22 600 = 5 400

(2) Прилагане на коридорния подход:

Непризнати кумулативни актюерски загуби към 01.01.2016 г.	4 000
Минус 10%-ен коридор (20 000 × 10%)	2 000
Превишение	2 000
Амортизация за оставащия среден трудов стаж 5 г. (2000 : 5 г.)	400

Забележка: Ако непризнатите кумулативни актюерски загуби (печалби) са равни или по-малки от 10%-ния коридор (не е налице превишение), не се признава актюерска загуба (печалба) за периода.

(3) Изменение на непризнатите актюерски загуби:

Непризнати кумулативни актюерски загуби на 01.01.2016 г.	4 000
Актюерска загуба по задължението за определени доходи	5 400
Загуба, призната в отчета за приходите и разходите за годината (бележка 2)	(400)
Непризнати актюерски загуби на 31.12.2016 г.	9 000

Отчет за приходите и разходите за 2016 г.

Разходи за текущия трудов стаж	3 000
Разходи за лихви (20 000 × 10%)	2 000
Призната актюерска загуба (бележка 3)	400
Общо разход по програма за определени доходи	5 400

Баланс към 31.12.2016 г. (раздел Б. Провизии и сходни задължения)

Настояща стойност на задължението за определени доходи	28 000
Минус Непризнати актюерски загуби (бележка 3)	9 000
Пасив за изплащане на определени доходи	19 000

Сумата от 19 000 лв. се представя в статията „Провизии за пенсии и други сходни задължения”, а в приложението се оповестява горната разбивка.

5. УСКОРЕНО АМОРТИЗИРАНЕ НА АКТЮЕРСКИТЕ ПЕЧАЛБИ И ЗАГУБИ

Както беше посочено, възможно е предприятието да прилага и ускорен метод на амортизация на актюерските печалби и загуби в един от следните варианти:¹⁶

- превишението извън коридора се амортизира по-бързо – за срок, който е по-малък от оставащия трудов стаж на персонала, участващ в програмата.
- коридорът изцяло се игнорира и в резултат на това общият размер на актюерските печалби и загуби се признава веднага в текущия финансов резултат;

Със следващия пример се илюстрира отчитането на програми с определени доходи, когато предприятието като своя счетоводна политика е възприело да отнася изцяло в текущия финансов резултат всички актюерски печалби и загуби.

Пример 4. Предприятие прилага програма за изплащане на определени доходи – еднократно изплащани суми при пенсиониране на своите служители. Налична е следната информация:

	01.01.2016 г.	31.12.2016 г.
Настояща стойност на задължението за изплащане на определени доходи	20 000	28 000
Разходи за текущия трудов стаж		3 000
Платени доходи		2 400
Дисконтов процент	10%	10%
Оставащ среден срок на трудовия стаж	5 г.	5 г.

¹⁶ Deloitte, iGAAP 2011, A guide to IFRS reporting, Fourth edition, LexisNexis, p. 1819.

Предприятието признава незабавно в текущия финансов резултат всички актюерски печалби и загуби във връзка със задължението за изплащане на определени доходи. Като се използват горните данни, представянето във финансовия отчет за 2016 г. е следното:

(1) Определяне на актюерската печалба или загуба

Задължение за изплащане на определени доходи към 01.01.2016 г.	20 000
Разходи за лихви (10 000 × 10%)	2 000
Разходи за текущия трудов стаж	3 000
Платени доходи	(2 400)
Актюерска (печалба)/загуба	5 400*
Задължение за изплащане на определени доходи към 31.12.2016 г.	28 000

*Определя се като разлика (балансиращо число), както следва: 28 000 – (20 000 + 2 000 + 3 000 – 2 400) = 28 000 – 22 600 = 5 400

Счетоводни статии за 2016 г.

1. За начисляване на разходите за текущия трудов стаж за годината:

Д-т с/ка Разходи за възнаграждения 3 000

ан. с/ка Разходи за текущ трудов стаж по задължения при пенсиониране

К-т с/ка Други задължения към персонала 3 000
(ан. с/ка Задължения при пенсиониране)

2. За начисляване на разходите за лихви по задължението (първоначално то е признато по настояща стойност съгласно актюерска оценка):

Д-т с/ка Разходи за възнаграждения 2 000

ан. с/ка Разходи за лихви по задължения при пенсиониране
(или с/ка Разходи лихви – според възприетата счетоводна политика)

К-т с/ка Други задължения към персонала 2 000

3. За отчитане на актюерската загуба за годината:

Д-т с/ка Разходи за възнаграждения 5 400

(или с/ка Други разходи – според възприетата счетоводна политика)

ан. с/ка Актюерски загуби по задължения при пенсиониране

К-т с/ка Други задължения към персонала 5 400

Забележка: при актюерска печалба се съставя статията:

Д-т с/ка Други задължения към персонала

К-т с/ка Други приходи
ан. с/ка Актюерски печалби по задължения при пенсиониране

При изготвянето на отчета за приходите и разходите сумата, отчетена по сметка *Други приходи*, се посочва в намаление на разходите за възнаграждения при пенсиониране.

4. За изплатената сума на лице/(лица), което се е пенсионирано през годината:

Д-т с/ка Други задължения към персонала	2 400	
К-т с/ка от гр. 50 Парични средства		2 400

5. В годишната данъчна декларация за 2016 г. предприятието увеличава счетоводния финансов резултат с размера на отчетените разходи във връзка с програмата (общо 10 400 лв., вж. по-долу) по реда на чл. 38 от ЗКПО (временната разлика за провизии) и намалява счетоводния финансов резултат с изплатената сума в размер на 2 400 лв., като отчита актив по отсрочени данъци:

Д-т с/ка Активи по отсрочени данъци	800 (8 000 x 10%)
К-т с/ка Печалби и загуби от текущата година	800

Отчет за приходите и разходите за 2016 г.

Разходи за текущия трудов стаж	3 000
Разходи за лихви (10 000 x 10%)	2 000
Призната актюерска загуба (бележка 1)	5 400
Разход по програмата за определени доходи	10 400

Баланс към 31.12.2016 г. (раздел Б. Провизии и сходни задължения)

Статия: Провизии за пенсии и други сходни задължения	28 000
--	--------

6. РАЗХОДИ ЗА МИНАЛ ТРУДОВ СТАЖ

Разходите за минал трудов стаж са увеличението на настоящата стойност на задължението за изплащане на определени доходи в резултат на положен труд на персонала през минали периоди, които обаче са свързани с удовлетворяване на условията за изплащане на такива доходи в бъдеще. Такива разходи възникват при въвеждането или промяна в програмата за изплащане на определени доходи.

Разходите за минал трудов стаж могат да бъдат положителна вели-

чина (когато доходите се увеличават) или отрицателна величина (когато доходите се намаляват, приходи), като последният случай може да възникне по-рядко.

Разходите за минал трудов стаж се отчитат различно в зависимост от това дали правото за изплащане на дефинирани доходи е изцяло заработено (т.е. доходите са „установени”, безусловно придобити), или все още не е изцяло заработено (неустановени доходи, непридобити):

а) установени доходи: разходите за минал трудов стаж се отчитат изцяло като текущи в периода на въвеждане или изменение на програмата¹⁷;

б) неустановени доходи: разходите за минал трудов стаж се признават на части по линейния метод (амортизират се) за оставащия среден срок на трудовия стаж на лицата по програмата¹⁸.

Пример 5. Предприятие въвежда програма за изплащане на определени доходи в началото на 2016 г., според която всеки служител, навършил 10 г. трудов стаж в предприятието, има право да получи еднократно изплащана сума при пенсиониране в размер на 6 месечни заплати. Към 01.01.2016 г. по актюерски изчисления разходите за миналия трудов стаж са в размер на 50 000 лв., от които 20 000 лв. са за лица със стаж, по-голям от 10 г. в предприятието, а 30 000 лв. – за лица със стаж под 10 г. в предприятието. Оставащият среден срок на трудовия стаж на лицата от втората група е 5,5 години.

При тези данни установените доходи са 20 000 лв. и те следва да се отчетат като разход изцяло за 2016 г. Неустановените доходи са 30 000 лв., като те следва да се признаят като разход по линейния метод за оставащия среден срок на трудовия стаж, следователно за 2016 г. сумата на разхода ще бъде 5454,54 лв. (30 000 лв. : 5,5 г.).

Счетоводни статии

1. На 01.01.2016 г. за отчитане на разходите за минал трудов стаж:

Д-т с/ка Разходи за възнаграждения	20 000
ан. с/ка Разходи за минал трудов стаж по задължения при пенсиониране	
Д-т с/ка Нефинансови разходи за бъдещи периоди	30 000
ан. с/ка Разходи за минал трудов стаж по задължения при пенсиониране	
К-т с/ка Други задължения към персонала	50 000

¹⁷ СС 19, т. 14.9.

¹⁸ СС 19, т. 14.7 – 14.8.

2. На 31.12.2016 г. за признаване на част от отсрочените разходи за миналия трудов стаж като текущи:

Д-т с/ка Разходи за възнаграждения	5 454,54
ан. с/ка Разходи за минал трудов стаж по задължения при пенсиониране	
К-т с/ка Нефинансови разходи за бъдещи периоди	5 454,54
ан. с/ка Разходи за минал трудов стаж по задължения при пенсиониране	

Пример 6. По отношение на програма с определени доходи на предприятието данните са следните:

Показатели	Сума (лв.)
Настояща стойност на задължение за определени доходи на 01.01.2016 г.	100 000
Непризната нетна актюерска загуба на 01.01.2016 г.	20 000
Осреднен оставащ трудов стаж на наетите лица на 01.01.2016 г.	10 г.
Разходи за трудов стаж за 2016 г.	9 000
Дисконтов процент на 01.01.2016 г.	10 %
Нетна актюерска загуба, възникнала през 2016 г.	2 000
Разходи за минал трудов стаж, възникнали към 01.01.2016 г.	3 000
Срок за придобиване на права за минал трудов стаж	3 г.

Предприятието е избрало да признава минималната стойност на актюерските печалби и загуби съгласно коридорния подход.

Въз основа на горните данни разходите по програмата за изплащане на определени доходи за 2016 г. се определят, както следва:

Показатели	Сума (лв.)
Разходи за текущ трудов стаж	9 000
Разход за лихви (10% × 100 000)	10 000
Разходи за минал трудов стаж (3 000 лв./3 г.)	1 000
Призната актюерска загуба $\{[20\,000 - (100\,000 \times 10\%)]/10\}$	1 000
Общо разходи по програмата за годината, отчетени в текущия финансов резултат	21 000

Представените по-горе примери налагат извода, че съгласно СС 19 – Доходи на персонала трябва да се правят следните разграничения:

■ **задължение** за изплащане на определени доходи, представляващо настоящата стойност на задължението по програмата.

■ **дефицит** (или излишък) по програмата, представляващо задължението по програмата за изплащане на определени доходи минус активите

на програмата (ако има такива).

■ **пасив** (или актив): дефицитът (или излишъкът), коригиран с непризнатите актюерски печалби или загуби и непризнатите (неамортизирани) разходи за минал трудов стаж.

Непризнатите печалби или загуби и разходи за минал трудов стаж са такива, които са отсрочени и ще бъдат признати като текущи във финансовия отчет на по-късна дата.

РАЗЛИЧИЯ С МСС 19 ДОХОДИ НА НАЕТИ ЛИЦА

Както беше посочено в началото, СС 19 – Доходи на персонала е разработен на базата на старата версия на МСС 19 *Доходи на наети лица*. От 01.01.2013 г. е в сила нова версия на МСС 19, според която има съществени промени в отчитането на плановете с дефинирани доходи¹⁹ в сравнение с предишната версия на стандарта. Различията в счетоводното третиране на програмите с определени доходи между СС 19 – Доходи на персонала и МСС 19 *Доходи на наети лица* могат да се систематизират, както следва²⁰:

	СС 19 – Доходи на персонала	МСС 19 Доходи на наети лица
Разходи за текущ трудов стаж	В текущия финансов резултат	В текущия финансов резултат (печалбата или загубата)
Разход за лихви по задължението за определени (дефинирани) доходи	В текущия финансов резултат (финансов или оперативен разход)	Нетният приход (разход) за лихви по нетния пасив (актив) се признава в текущия финансов резултат
Очаквана възвръщаемост от активите на програмата (плана)	В текущия финансов резултат (финансов или оперативен приход). Определя се, като в началото на годината справедливата стойност на активите по програмата се умножи с процента на очакваната им възвръщаемост.	Нетният приход (разход) за лихви за нетния пасив (актив) се признава в текущия финансов резултат. Определя се, като нетният пасив (актив) в началото на годината се умножи с дисконтовия процент, използван за определяне на настоящата стойност на задължението по плана

19 В СС 19 се използва названието „програми с определени доходи“ вместо „планове с дефинирани доходи“, както е в МСС 19, което се дължи на различията в превод на български на английския термин в старата и настоящата версия на МСС 19.

20 Отчитането на плановете с дефинирани доходи според МСС 19 *Доходи на наети лица* е разгледано от автора в статията „Практически аспекти на модела на отчитане на планове с дефинирани доходи съгласно МСФО“, Списание на ИДЕС, бр. 3, 2016.

	СС 19 – Доходи на персонала	МСС 19 Доходи на наети лица
Разходи за текущ трудов стаж	В текущия финансов резултат	В текущия финансов резултат (печалбата или загубата)
Разходи за минал трудов стаж, съкращения и уреждания	В текущия финансов резултат, ако доходите са безусловно придобити. Тези, които не са безусловно придобити, се амортизират през осреднения оставащ трудов стаж	В текущия финансов резултат (включващи и разходи за минал трудов стаж, за които не са придобити права за доходи) като част от разходите за трудовия стаж
Актьорски печалби и загуби/преоценки, включително разлика между фактичката възвръщаемост от активите на програмата (плана) и признатата стойност в текущата печалба или загуба	Признаване в текущия финансов резултат при коригирания подход; незабавно признаване в текущата печалба или загуба – според избраната счетоводна политика	Незабавно признаване в друг всеобхватен доход (резерв от актьорски печалби и загуби)
Ефект от тавана на актива, включително изискване за минимално финансиране на задължението за минал трудов стаж	В текущия финансов резултат	Незабавно признаване – частично в нетната лихва, а останалата част в друг всеобхватен доход като част от преоценката

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Плановете с определени доходи са важен отчетен обект за по-големите предприятия, прилагащи НСС. За правилното им счетоводно отчитане е необходимо да се познават изискванията на СС 19 – Доходи на персонала. Предприятието трябва да изгради адекватна система на текущо отчитане на възнагражденията на персонала по такива планове/схеми, така че да представи достоверно техния ефект във финансовите отчети.

Библиографска справка:

Милев, Ж.	Рисковете пред осигурените лица в универсални пенсионни фондове – предизвикателства и решения /д-р Жеко Николаев Милев/, Издателски комплекс – УНСС, С., 2014.
	<hr/> МСС 19 <i>Доходи на наети лица</i> .
	<hr/> СС 19 – Доходи на персонала.
	<hr/> Deloitte, iGAAP 2011, A guide to IFRS reporting, Fourth edition, LexisNexis.
	<hr/> Ernst & Young, Implementing the 2011 revisions to employee benefits, November 2011.
Ghafoor Saqib	Gripping IFRS, Chapter 16 Employee Benefits, https://saqibghafoor.files.wordpress.com .
	<hr/> IFRS for SMEs (2009) + Q& As, IFRS Foundation: Training Material for the IFRS for SMEs, Module 28 – Employee Benefits.
Kieso, Donald E., Jerry J. Weigandt, Terry D. Warfield	<hr/> Intermediate Accounting, Wiley, Eleventh Edition, 2004.